

Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού Δικαίου

Ενότητα 1: Χωροχρονική έκφραση της ιστορικής εξέλιξης του
ελληνικού και του ρωμαϊκού δικαίου

Παπακωνσταντίνου Καλλιόπη
Νομική Σχολή

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ενότητα 1^η

Χωροχρονική έκφραση της ιστορικής εξελίξεως του ελληνικού και του ρωμαϊκού δικαίου

Περιεχόμενα

- A. Εισαγωγή. Πρακτική σκοπιμότητα μαθήματος.
- B. Συμβατική διαίρεση των περιόδων εξέλιξης του Ελληνικού και του Ρωμαϊκού Δικαίου

Γιατί διδασκόμαστε Ιστορία Δικαίου;

- Για να γνωρίζουμε το γιατί.. Την αρχή.. Νομικά ζητήματα που ετέθησαν στο παρελθόν είναι δυνατό να ανακύπτουν και σήμερα. Ποιες λύσεις επιλέχθηκαν τότε; Σε ποιες κοινωνικές ανάγκες ανταποκρίθηκαν; Πού ανάγονται θεσμοί που ισχύουν και σήμερα και πώς διαφοροποιήθηκαν μέσα στο χρόνο;
- *«Δύο διαφορετικοί κόσμοι της κλασικής αρχαιότητας, ο ελληνικός και ο ρωμαϊκός 'συγχρωτίζονται' ακούσια ή εκούσια στις ίδιες περιοχές..».*

Γεωργίου Π. Νάκου, *Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού Δικαίου*, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1991, Αντί προλόγου, σελ. 17.

«Προς τι η μελέτη της αρχαίας Ελλάδας;»

«Το πλησίασμα ενός αρχαίου κειμένου και ο τρόπος με τον οποίο θα το αντιμετωπίσουμε χρησιμεύουν ως πρότυπο για την αντιμετώπιση και την προβληματική που θέτουν σύγχρονα κείμενα. Έτσι λ.χ. ορισμένα ψηφίσματα πόλεων αποτελούν υπόδειγμα για το σημερινό νομοθέτη, συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου των ελληνοιστικών χρόνων εντυπωσιάζουν με την ακρίβεια και την περιπτωσιολογική τους πληρότητα ένα σημερινό νομικό, ενώ στα γραπτά του Αριστοτέλη ο ερευνητής βρίσκει εκφρασμένες τις αρχές σύγχρονων μεθόδων και επιστημών, όπως η σημειολογία».

Ιουλία Βελισσαροπούλου – Καράκωστα, *Θεσμοί της αρχαιότητας*, Ι. Η πόλις, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1987, σελ. 16.

Διάταγμα της 23^{ης} Φεβρουαρίου 1835

- «οί πολιτικοί νόμοι τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων οἱ περιεχόμενοι εἰς τὴν Ἐξάβιβλον τοῦ Ἀρμενοπούλου, θέλουν ἰσχύει, μέχρις οὔ δημοσιευθῆ ὁ πολιτικὸς κῶδιξ τοῦ ὁποίου τὴν σύνταξιν διετάξαμεν ἤδη. Τὰ ἔθιμα ὅμως, ὅσα πολυχρόνιος καὶ ἀδιάκοπος συνήθεια ἢ ἀποφάσεις δικαστικαὶ καθιέρωσαν, ὑπερισχύουν ὅπου ἐπεκράτησαν».
- «..Τον Νοέμβριο 1345 ἔχουμε τὴν πρώτη αναμφισβήτητη παρουσία τοῦ Ἀρμενοπούλου στὴ νομικὴ ζωὴ τῆς Θεσσαλονίκης [..]. Σύμφωνα με τὴ δική του αὐτόγραφη μαρτυρία, εἶναι κριτὴς Θεσσαλονίκης καὶ φέρει τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ (ἢ: πανσεβάστου σεβαστοῦ) [..] προστίθεται καὶ ὁ τίτλος τοῦ νομοφύλακος, τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ θεωρήσουμε ὅτι δὲν εἶχε λάβει ἀκόμη κατὰ τὴ σύνταξη τῆς Εξαβίβλου καὶ μέχρι τὸν Νοέμβριο 1345 ὁ Ἀρμενόπουλος».

Εισαγωγή Κωνσταντίνου Γ. Πιτσάκη σε: Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου, *Πρόχειρον Νόμων ἢ Εξαβίβλος*, επιμ. Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1971, σελ. ιθ'.

Αρχαίο ελληνικό δίκαιο

- Αντίθετα από,τι συνέβαινε στη Ρώμη, στην αρχαία Ελλάδα δεν υπήρχε ένα ενιαίο κρατικό μόρφωμα, αλλά μία πληθώρα πόλεων – κρατών. Πρόκειται για κοινότητες με πολιτική οργάνωση που χαρακτηρίζονται από αυτονομία, ανεξαρτησία και εν πολλοίς αυτάρκεια. Κάθε πόλη – κράτος είχε τους δικούς της νόμους και τους δικούς τους θεσμούς. Τίθεται λοιπόν ήδη ένα πρώτο ζήτημα: κατά πόσο μπορούμε να μιλούμε για μία ενιαία έννομη τάξη ή μήπως είναι ορθότερο, να μιλούμε για περισσότερα αρχαία ελληνικά δίκαια, όπως υποστήριξε στο παρελθόν ο καθηγητής Τριανταφυλλόπουλος

I. Τριανταφυλλόπουλου, *Αρχαία Ελληνικά Δίκαια*, Αθήνα 1968, σελ. 1 επ.

- Ο όρος «*αρχαίο ελληνικό δίκαιο*» μπορεί να χρησιμοποιείται για το σύνολο των δικαίων των ελληνικών πόλεων, διότι στις περισσότερες από αυτές ίσχυαν ίδιες αρχές και πολλοί κοινοί θεσμοί

Σ. Τρωιάνος – I. Βελισσαροπούλου – Καράκωστα, *Ιστορία Δικαίου*, εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα 2002, σελ. 33.

περί δικαιοσύνης..

- Η Πολιτεία του Πλάτωνα είναι διάλογος περί δικαιοσύνης. Σε κάποια στιγμή, παίρνει ο Γλαύκων το λόγο για να δηλώσει πως ο διάλογος μεταξύ Θρασύμαχου και Σωκράτη του άφησε αναπάντητα ερωτήματα. Αρχίζει λοιπόν ο ίδιος να συζητά με το Σωκράτη για το θέμα ισχυριζόμενος ότι η δικαιοσύνη είναι προϊόν αδυναμίας, διότι εάν είχαν δίκαιοι και άδικοι εξασφαλισμένη την ατιμωρησία, θα έκαναν και τα χειρότερα εγκλήματα, για να κορέσουν τη φιληδονία τους. Η δικαιοσύνη επομένως κατά το Γλαύκωνα, είναι συμβιβασμός που επιτρέπει τη δύσκολη συνύπαρξη του συλλογικού με το ατομικό και τίποτε άλλο. Για να αποδείξει τη θέση του αυτή, ο Γλαύκων διηγείται το μύθο του Γύγη.

από το βιβλίο του Στέλιου Ράμφου, *Το δαχτυλίδι του Γύγη. Περιπλάνηση σ'ένα μύθο του Πλάτωνος*, με εικονογράφηση Αλέξη Κυριτσόπουλου, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1977.

- Αξίζει να αναζητήσετε στο 2^ο βιβλίο της Πολιτείας, στους στίχους 359 d – 360 b, την ιστορία για το δαχτυλίδι του Γύγη που είχε τη μαγική ιδιότητα να κάνει αόρατο τον άνθρωπο που το φορούσε. Ποια είναι η σημασία του για το νόημα της δικαιοσύνης; Υπακούμε στο νόμο μόνο και μόνο από το φόβο της τιμωρίας;

Διαίρεση της ιστορίας Δικαίου

- Η ιστορία Δικαίου δεν μπορεί να νοηθεί χωρίς τη γενική Ιστορία των πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών γεγονότων.
- Επίσης, η Ιστορία δε διαιρείται σε περιόδους.
- Για μεθοδολογικούς ωστόσο λόγους, εξετάζεται σε περιόδους, κατά τις οποίες καθοριστικά ιστορικά γεγονότα επηρεάζουν τις εξελίξεις και στο χώρο του Δικαίου.

Σχηματική κατάταξη ιστορίας του ελληνικού δικαίου

- Σχηματική κατάταξη ιστορίας του ελληνικού δικαίου σε 5 περιόδους (κατά το σύγγραμμα Γεωργίου Π. Νάκου, *Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού Δικαίου*, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1991):
  1. αρχαία ελληνικά δίκαια, ca. από 1500 (γραμμική Β' γραφή, μυκηναϊκός πολιτισμός) έως 146 π.Χ. κατάκτηση και Κορίνθου από Ρωμαίους (Μακεδονίας ήδη από το 168 π.Χ.- Πύδνα).
  2. περίοδος ρωμαιοκρατίας, από το 146 π.Χ. έως 565 μ.Χ. (θάνατος Ιουστινιανού).
  3. 565 μ.Χ. έως 1204 μ.Χ. κατάκτηση Κων/πολης – Βυζαντίου από σταυροφόρους – βυζαντινό δίκαιο
  4. 1204 – 1821 μ.Χ.– μεταβυζαντινό δίκαιο
  5. 1821 – σήμερα – νεότερο ελληνικό δίκαιο

ΣΤΑΘΜΟΙ – ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ 1ΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ (ΑΡΧΑΙΟ =1500 – 146 Π.Χ.)

- α) 1500 π.χ. (γραμμική Β' γραφή, μυκηναϊκός πολιτισμός) έως 7ος αιώνας (ο αιώνας των νομοθετών, π.χ. Λυκούργος – Σπάρτη, Δράκων & Σόλων – Αθήνα).
- i. 11ος - 8ος αιώνας = 'σκοτεινοί χρόνοι', διότι ελάχιστες μαρτυρίες έχουμε για την εποχή αυτή. Ωστόσο, τρία είναι τα βασικά χαρακτηριστικά προς το τέλος της: δημιουργία πόλης – κράτους (ελευθερία – αυτάρκεια – αυτονομία), κοπή νομίσματος, χρήση φοινικικού αλφαβήτου.
  - ii. 5ος – 6ος αιώνας = κλασικοί χρόνοι
- β) 301 π.Χ. (μάχη στην Ιψό της Φρυγίας – ίδρυση ελληνιστικών βασιλείων (Αιγύπτου – Πτολεμαίοι, Συρίας – Σελευκίδες, Μακεδονία – Κάσσανδρος, Θράκης – Λυσίμαχος) έως 146 π.Χ. – κατάκτηση από Ρωμαίους.

ΣΤΑΘΜΟΙ – ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ 2^{ΗΣ} ΠΕΡΙΟΔΟΥ (ΡΩΜΑΙΟΚΡΑΤΙΑ = 146 Π.Χ. – 565 Μ.Χ.)

- α) ήδη από το 301 π.Χ. (μάχη στην Ιψό της Φρυγίας – ίδρυση ελληνιστικών βασιλείων διαδόχων) -> εφαρμογή ελληνικών δικαίων.
- β) 212 μ.Χ. *constitutio Caracalla*: απονομή ρωμαϊκής πολιτείας σε όλους τους πολίτες της ρωμαϊκής επικράτειας => επίσημη εφαρμογή ρωμαϊκού δικαίου σε όλη την αυτοκρατορία.
- γ) Ιουστινιάνειος Κωδικοποίηση

ΣΤΑΘΜΟΙ – ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ 3^{ΗΣ} ΠΕΡΙΟΔΟΥ (ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ = 565 – 1204 Μ.Χ.)

- α) νομοθεσία Ισαύρων - Λέων Γ' + Κων/νος Ε' (8^{ΟΣ} αιώνας):
Εκλογή, Στρατιωτικός νόμος, Γεωργικός νόμος, Νόμος
ροδίων ναυτικός
- β) νομοθεσία Μακεδόνων – Βασίλειος Β' + Λέων Στ' (9^{ΟΣ} –
10^{ΟΣ} αιώνας): Πρόχειρος νόμος, Επαναγωγή, Ανακάθαρσις,
Βασιλικά, Νεαραί, Επαρχικό βιβλίο
- γ) 11^{ΟΣ} αιώνας: Κωνσταντίνος Μονομάχος → ιδρύει στην
Κων/πολη το Διδασκαλείον των νόμων => άνθιση στη
νομική επιστήμη.
- Ενδεικτικά: Μιχαήλ Ψελλός, Σύνοψις Νόμων, Μιχαήλ
Ατταλειάτης, ποιήμα νομικό, Μεγάλου Κριτού Πατζή,
Τιπούκειτος, Μεγάλου Κυρού Ευσταθίου του Ρωμαίου,
Πείρα κ.ά.

ΣΤΑΘΜΟΙ – ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ 4ΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ (ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΟ = 1204 - 1821)

α) δίκαιο φραγκοκρατούμενου ελληνισμού

- 14^{ος} αιώνας: Χρονικό του Μωρέως = περιγραφή του φεουδαρχικού συστήματος στη φραγκοκρατούμενη πελοπόννησο
- Ασίζες Ρωμανίας = περιέχει στοιχεία αναγνώρισης ελληνικού εθιμικού δικαίου στις φραγκοκρατούμενες περιοχές

β) δίκαιο βενετοκρατούμενου ελληνισμού

- νοταριακοί κώδικες + συλλογές δικαστικών αποφάσεων π.χ. Κρήτης, Ιονίων νήσων κά.
- στοιχεία αναγνώρισης ελληνικού εθιμικού δικαίου

γ) δίκαιο τουρκοκρατούμενου ελληνισμού

- ισχύς τριών δικαίων: εθιμικού – ελληνικού, βυζαντινορωμαϊκού, μουσουλμανικού – οθωμανικού.
- 14^{ος} αιώνας (1345): Εξάβιβλος Αρμενόπουλου

ΣΤΑΘΜΟΙ – ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ 5ΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ (ΝΕΟΤΕΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ = 1821 - ΣΗΜΕΡΑ)

- 1841: Ιόνιος Κώδικας
- 1899: Σαμιακός
- 1904: Κρητικός
- Διάταγμα 23^{ης} Φεβρουαρίου 1835:
‘οι πολιτικοί νόμοι των βυζαντινών αυτοκρατόρων των περιεχομένων εις την Εξάβιβλον του Αρμενοπούλου θέλουν ισχύει μέχρις ότου δημοσιευθεί ο πολιτικός κώδιξ, του οποίου την σύνταξιν διετάξαμεν ήδη’.

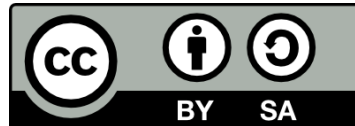
Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Παπακωνσταντίνου Καλλιόπη. «Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού Δικαίου. Χωροχρονική έκφραση της ιστορικής εξελίξεως του ελληνικού και του ρωμαϊκού δικαίου». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS520/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Διαμαντοπούλου Μαριάνθη-Ελένη
Θεσσαλονίκη, Εαρινό εξάμηνο 2013-14

